

GERHARD SCHMIDT *

STYMULACJA WIELODZIETNOŚCI I UPRZYWILEJOWANIE LICZNYCH RODZIN W NRD

Niszcząca druga wojna światowa oraz zorganizowany werbunek 1.5 miliona osób w wieku zdolności produkcyjnej i na ogół wysoko kwalifikowanych, przez monopolistyczny system państwowy NRF aż do wzniesienia w dniu 13 VIII 1961 r. antyfaszystowskiego muru ochronnego, wywołały następujące skutki:

a) ludność NRD charakteryzuje się i będzie się charakteryzowała mniej więcej aż do końca lat siedemdziesiątych nadzwyczaj niekorzystną strukturą wieku (tab. 1).

b) przez werbunek siły roboczej wyrządzono NRD, nawet według szacunku ekspertów państw kapitalistycznych, szkodę w wysokości 120 miliardów marek.

Łatwo zauważyć w tabeli 1, że w latach 1950 - 1970 struktura ludności według wieku znacznie pogorszyła się. Podczas gdy w 1950 r. ludność w wieku 18 - 55 lat stanowiła 50%, a 55 lat i starsza 22,4%, to w 1970 r. odsetek ludności w wieku 18 - 55 lat wynosił 44,2%, a w wieku 55 lat i więcej — 27,9%. Niekorzystny skład ludności NRD stanie się jeszcze bardziej widoczny, skoro sobie uprzytomnimy, że liczba osób w wieku niezdolności do pracy na 100 osób w wieku produkcyjnym, w latach 1960 - 1970 wzrosła z 63 na 72,9 osób: w tym osób w wieku emerytalnym z 28,7 na 33,8. Natomiast liczba dzieci od 1964 r. wykazuje względną stałość: 39,8 na 100 osób całej ludności¹. Udział ludności w wieku emerytalnym charakteryzuje się tendencją rosnącą. Nultsch podaje, że odsetek rencistów wzrósł z 13,8 w 1950 r. do 18,6% w 1965; w 1970 r. wzrośnie do około 20%, a w 1980 r. wyniesie przypuszczalnie 17,7%².

* Autor jest docentem sekcji nauk ekonomicznych Uniwersytetu M. Lutra w Halle-Wittenberg. Zajmuje się zagadnieniami ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw przemysłowych oraz demografii. W zakresie swej specjalności współpracuje z wieloma przedsiębiorstwami (nota — S. Borowski).

¹ Zob. Statistisches Jahrbuch 1971, op. cit., s. 441, 456.

² H. G. Nultsch, *Über einige wichtige demographische Kennziffern der DDR unter Hervorhebung der Entwicklung der Arbeitskraft und der Aufzeigung der Forschungsschwerpunkte im Rahmen des neuen ökonomischen Systems der Planung*

Tabela 1

Udział poszczególnych grup wieku według płci wśród ogółu ludności NRD w procentach

Grupy wieku	1950			1970		
	razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
Poniżej 1	1,5	1,8	1,3	1,4	1,5	1,2
1 - 3	2,4	2,8	2,1	2,8	3,1	2,5
3 - 6	3,1	3,5	2,7	4,6	5,1	4,1
6 - 10	6,5	7,5	5,7	6,8	7,5	6,1
10 - 14	7,6	8,7	6,7	6,3	7,0	5,7
14 - 18	6,5	7,3	5,7	6,1	6,9	5,6
18 - 25	9,0	9,3	8,8	8,7	9,8	7,9
25 - 30	6,0	5,2	6,7	6,4	7,0	5,9
30 - 35	4,3	3,6	4,8	7,8	8,5	7,2
35 - 40	7,0	6,1	7,7	6,3	6,9	5,8
40 - 45	8,1	7,5	8,5	5,9	6,0	5,8
45 - 50	8,2	8,3	8,2	5,3	4,4	6,0
50 - 55	7,4	7,1	7,6	3,8	3,1	4,4
55 - 60	6,3	5,8	6,7	5,7	4,7	6,5
60 - 65	5,6	5,3	5,0	6,5	5,6	7,2
65 - 70	4,3	4,2	4,5	6,0	5,4	6,4
70 - 75	3,3	3,3	3,4	4,5	3,7	5,2
75 i więcej	2,9	2,7	3,0	5,2	3,8	6,3
Ogółem	100,00	100,00	100,00	100,0	100,0	100,0

Źródło: Statistisches Jahrbuch der DDR 1971, Berlin 1971, s. 433.

Dalszy negatywny wpływ na starzenie się ludności wywiera fakt, że wbrew optymistycznym przypuszczeniom, w latach sześćdziesiątych stopa urodzeń obniżyła się z 17,6‰ na 14,0‰, a związków małżeńskich z 9,9‰ w 1961 r. do 7‰ w 1968 r. Podobne zmiany można stwierdzić w poziomie płodności, która w latach 1963- 1970 spadła z 90‰ na 71,9‰, stopa umieralności zaś w tym samym okresie wzrosła z 12,9‰ na 14,1‰.

Pewien wgląd w sprawy ludnościowe NRD daje struktura gospodarstw domowych.

W tabeli 2 można zauważyć, że prawie 80% ludności żyje w gospodarstwach domowych 1 - 3-osobowych i że prawie 1/3 wszystkich gospodarstw stanowi gospodarstwa dwuosobowe.

Prawdopodobnie na rozrodczość wywierają wpływ następujące czynniki:

a) stale rosnące potrzeby konsumpcyjne, szczególnie dóbr konsumpcyjnych i podróży;

b) stale rosnące użycie środków antykoncepcyjnych w powiązaniu z planowym postępowaniem w kwestiach rozrodczości;

c) stale rosnące zadania w ramach zdobywania coraz to wyższych

und Leitung. Referat wygłoszony podczas Pierwszego Międzynarodowego Sympozjum Demograficznego w Lipsku w 1966 r., s. 4-5.

Tabela 2

Struktura gospodarstw domowych w NRD w 1964 r.

Liczba osób w gospodarstwie	Liczba gospodarstw	
	absolutna	w %
1	1 806 631	27,22
2	2 054 649	30,96
3	1 354 709	20,41
4	846 786	12,76
5	350 339	5,28
6 i więcej	225 098	3,39
Razem	6 637 212	100,0

Źródło: Statistisches Jahrbuch 1969, op. cit., s. 532.

kwalifikacji, które to zadania powodują, że odracza się realizację życzeń posiadania dzieci; po zdobyciu kwalifikacji ludzie odczuwają zmęczenie albo dają pierwszeństwo obowiązkom zawodowym;

d) stały wzrost aktywności zawodowej kobiet. W NRD istnieją różnice między obszarami miejskimi i wiejskimi, które w zakresie rodności wynoszą 4‰ - 6‰, a w zakresie płodności kobiet nawet 25‰.

Chociaż przeciętne roczne tempo wzrostu zawodowo czynnych w latach 1949 - 1968 wynosiło tylko 0,29%, a w przypadku zatrudnienia kobiet 1,04%, to całkowity produkt społeczny wzrastał przeciętnie o 7,81%, dochód narodowy o 7,39%, a przeciętny przyrost wartości inwestycji w gospodarce narodowej wynosił 11,72%. Wynika stąd, że o wzroście gospodarczym decydowała w pierwszej kolejności stale podnoszona wydajność pracy.

Aby zapobiegać dalszemu pogarszaniu się w dziedzinie rozwoju demograficznego było i jest wskazane podjąć dalekosiężne, skuteczne, prawne i populacyjno-polityczne decyzje. To znaczy, że należy zdecydować się na przedsięwzięcia, które mogłyby wpłynąć na wzrost liczby urodzeń i zwiększenie się liczby rodzin wielodzietnych. Tak więc w NRD, odmiennie aniżeli w innych krajach socjalistycznych, zniesiono legalne przerywane ciąży poza przypadkami:

- a) grożącego niebezpieczeństwa utraty życia przez kobietę ciężarną,
- b) jeśli kobieta ciężarna ma ponad 40 lat,
- c) jeśli kobieta ciężarna ma poniżej 16 lat,
- d) jeśli kobieta, która urodziła już czworo dzieci w odstępach krótszych niż 15 miesięcy, zaszła ponownie w ciążę, nie później niż sześć miesięcy po ostatnim porodzie,
- e) jeśli kobieta ciężarna, sama lub wspólnie z mężem utrzymuje pięcioro lub więcej dzieci,
- f) jeśli kobieta zaszła w ciążę na skutek dokonanego na niej przestępstwa,

g) jeśli z dużym prawdopodobieństwem można oczekiwać, że dziecko będzie cierpiało na choroby psychiczne lub inne anormalności³.

Ponadto państwo socjalistyczne uruchamia poważne środki, aby zwiększyć liczbę urodzeń i osiągnąć ich niezbędną nadwyżkę. Stworzono też stymulatory zapewniające wsparcie rodzinom wielodzietnym. Otrzymują one: 500 marek przy urodzeniu pierwszego dziecka, 600 mk drugiego, 700 mk trzeciego, 850 mk czwartego, 1000 mk przy urodzeniu każdego dalszego dziecka⁴.

Rodziny są zobowiązane do korzystania z pomocy lekarskiej przed i po urodzeniu się dziecka. W związku z tym zapomoga wypłacana jest w ratach, a mianowicie: a) przed urodzeniem dziecka, przy stwierdzeniu ciąży — 100 mk; b) przy badaniu, na początku ósmego miesiąca ciąży — 50 mk; c) po urodzeniu się pierwszego dziecka — 250 mk; po urodzeniu drugiego 350 mk; trzeciego — 450; czwartego — 600 mk; po urodzeniu każdego dalszego — 700 mk; d) resztę, czyli 100 mk wypłaca się w ratach po 25 mk podczas miesięcznych badań dziecka w państwowych poradniach dla matek wraz z dodatkiem 10 mk w ciąży sześciu miesięcy⁵.

Ponadto kobietom ciężarnym przysługuje 14 tygodni płatnego urlopu, który dzieli się na sześć tygodni przed i osiem tygodni po urodzeniu dziecka. Dzięki stałej opiece lekarskiej nad kobietą ciężarną i dzieckiem udało się w latach 1961 - 1968 obniżyć umieralność niemowląt z 33,7‰ do 20‰.

Dalszą stymulacją płodności są wypłaty miesięczne państwowego dodatku dziecięcego, który otrzymują zatrudnieni łącznie z ich poborami. Ów dodatek miesięczny wynosi miesięcznie 20 mk na pierwsze i drugie dziecko, 50 mk na trzecie, 60 mk na czwarte, 70 na piąte i każde dalsze dziecko⁶.

Rodziny mające więcej niż troje dzieci otrzymują ponadto dodatek 20 mk na czwarte dziecko oraz 25 na piąte i każde dalsze dziecko⁷. Dodatek dziecięcy nie podlega opodatkowaniu, obowiązkowi zgłoszenia przy ubezpieczeniach socjalnych i nie może być zajęty⁸.

W końcu wymieniony dodatek 20 lub 25 mk jest wypłacany aż do 14 roku życia dziecka, podczas gdy pozostałe należności wypłaca się ekonomicznie jeszcze niesamodzielnym dzieciom. Zalicza się do nich: a) dzieci, które nie ukończyły jeszcze osiemnastego roku życia, b) spośród dzieci, które przekroczyły 18 rok życia, które uczęszczają do szkoły ogólnokształcącej oraz te, które uczęszczają do szkół zawodowych i wyższych dla nie pracujących; dzieci w wieku ponad 18 lat, które z uwagi

³ *Mütter- Kinder- und Jugendgesundheitsschutz*, Berlin 1968, s. 45 i nast.

⁴ *Ibidem*, s. 39.

⁵ *Ibidem*, s. 61.

⁶ *Ibidem*, s. 61.

⁷ *Ibidem*, s. 40.

⁸ Patrz GBL. der DDR, Teil II, Nr 51 vom 16 VI 1967, s. 348.

na ich stan fizyczny lub psychiczny nie mają jeszcze własnego dochodu albo które mogą osiągnąć dochód netto niższy aniżeli 150 mk miesięcznie⁹.

Aby zwiększyć niski udział gospodarstw domowych z czworgiem i więcej dzieci w strukturze gospodarstw domowych NRD podjęto, odpowiednio do wniosków VII Zjazdu Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec, kroki ku polepszeniu sytuacji mieszkaniowej, w celu udzielania zapomóg czynszowych oraz zabezpieczenia innych świadczeń. Jeśli rodziny mają czworo lub więcej dzieci, należy im w pierwszej kolejności udostępnić mieszkanie odpowiednie do wielkości rodziny oraz jej struktury według płci i wieku. Ponadto mieszkania te muszą mieć odpowiednie wyposażenie.

W razie potrzeby według lokalnych możliwości przewidziana jest budowa domków jednorodzinnych. Jeśli mimo wypłat państwowych dodatków dziecięcych rodziny wielodzietne mają niższy dochód, to władze lokalne powinny zapewnić im dodatki na czynsze, opał itd. Dopłaty te są uzgadniane na piśmie. Ponadto takim rodzinom zapewnia się świadczenia docelowe na zakup towarów (mebli, bielizny, odzieży i innych). Celem nabycia odzieży zostaną otwarte sklepy umożliwiające tym rodzinom zakup po niższej cenie. Rodziny z Sześciorgiem i więcej dzieci otrzymują bezpłatnie pralki i lodówki. Przedsięwzięcia te są finansowane z funduszy lokalnych rad narodowych, które są zobowiązane do przekazywania sprawozdań o udzielonych wsparciach¹⁰. Aby wykluczyć trudności związane z chorobą rodziców, ze strony państwa postanowiono, że rodzicom z dwojgiem lub więcej dzieci, po 6 tygodniach, to jest po wygaśnięciu uprawnień na wyrównanie płacy, od siódmego do trzynastego tygodnia wypłaca się nadal następujące części miesięcznego zarobku netto: w przypadku dwojga dzieci 65%, trojga 75%, czworga 80%, a w przypadku pięciorga i więcej dzieci 90%¹¹.

Dalsze przedsięwzięcia państwowe, które przeważnie mają na celu powiększenie funduszu pracy przez pozyskanie żeńskiej siły roboczej, dotyczą budowy licznych żłobków i przedszkoli. Mimo że ich liczba jeszcze nie pokrywa zapotrzebowania, dzieci mogą być w nich umieszczane po bardzo niskich stawkach dziennych. Wynoszą one w żłobkach do 1,50 mk dziennie, a w przedszkolach przeciętnie 0,50 mk, przy czym począwszy od umieszczenia trzeciego dziecka opłaty całkowicie odpadają.

Podsumowując przedsięwzięcia stymulujące wielodzietność i uprzywilejowujące liczne rodziny w NRD, a w konsekwencji wpływające pozytywnie na rozwój ludności, można sprowadzić do następujących: 1) wypłata zapomogi finansowej z okazji urodzenia dziecka; 2) wypłata zapomóg w ciągu 6 miesięcy; 3) przyznanie 14-tygodniowego urlopu w końcu

⁹ *Mütter-, Kinder- und Jugendgesundheitsschutz*, op. cit., s. 65.

¹⁰ *Ibidem*, s. 73 - 75.

¹¹ *Ibidem*.

wym okresie ciąży i po porożu; 4) stała kontrola lekarska; 5) miesięczna wypłata stałego państwowego dodatku dziecięcego; 6) przyznanie w pierwszej kolejności mieszkania rodzinie wielodzietnej, przy czym problemowi mieszkania w ogóle przypisuje się duże znaczenie; 7) wypłata docelowych zapomóg na kupno wysokowartościowych towarów oraz bezpłatny przydział takich towarów, 8) dalsza wypłata przeciętnego zarobku netto poza okres wyrównania płacy, 9) niezwykle niski koszt umieszczenia dzieci w żłobkach i przedszkolach.

Tłumaczył
Stanisław Borowski

STIMULATION OF FERTILITY AND PRIVILEGES OF NUMEROUS FAMILIES
IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

S u m m a r y

The destructive World War II as well as the enlisting of about 1 500 000 people most of them in active working age by the German Federal Republic, and a decline in fertility in 1960's have caused the ageing of the population of the German Democratic Republic. To prevent an excessive ageing and to secure adequate labour force for the economy a wide scale policy is carried on. Abortion is forbidden with the exception of some particular cases, mothers are paid extraordinary progressive grants when the next child has been born and they are paid small grants during the following six months. They have right to 14 weeks'full-pay maternity leave, free medical care and in case of illness to compensatory payment up to the average wages level. Progressive monthly allowance is paid for each next child up to the age of 18. Families with many children have priority in getting flats, they are given pecuniary aid to pay rent and buy high-value goods and they are charged very little if they send their children to a crèche or nursery school.